

PANORAMA

Horisonten runt

Önskan att ta extremt breda bilder väcktes tidigt, gärna fotografier med en bildvinkel på 360 grader. Panoramabilder efterfrågades av många yrkesfotografer och även inom den vetenskapliga världen fanns ett ökat intresse. En rad lösningar presenterades både under daguerreotypins och kalotypins dagar, senare för våt- och torrplåt liksom rullfilm.

Det enklaste sättet att ta en panoramabild var att använda en konventionell kamera med en bildvinkel på kanske 50 grader. Den placerades på ett vågrätt stativ vars övre del var vridbart. En serie överlappande bilder togs och mellan varje exponering vreds kameran ett lämpligt antal grader. De färdiga fotokopiorna monterades ihop och blev en, vad som kanske kan kallas, falsk panoramabild.

Med specialkameror nåddes bättre och mer exakta resultat. Förutsättningarna varierade under olika stadier i den fotografiska teknikhistorien, bland annat beroende på vilken typ av negativmaterial som funnits att tillgå, exempelvis kopparplåt, glas och celluloid.

Efter att glasplåtarna började ersättas med rullfilm i slutet av 1800-talet kom flera kameratyper ut på marknaden. Den böjliga filmen tillät nya lösningar. En panoramakamera kunde exempelvis utrustas med ett rörligt objektiv som under exponeringen svepte över ett böjt negativ i kamerahuset. Ett annat alternativ var fast optik, vridbar kamera och en negativremsa som matades fram parallellt med kamerans rörelse.

Förutom att yrkesfotograferna tog populära och lättsålda stadsvyer i brett format kom panoramabilder att användas av bland andra kartografer, meteorologer och forskningsresande av olika slag. Tekniken blev också betydelsefull inom den framväxande fotogrammetrin.

I SLUTET AV århundradet salufördes lätta handkameror för avancerade amatörer. Al Vista-kameran kom 1898 och året därpå lanserade Kodak sin första modell i en kameraserie som under kommande årtionden gjorde bildformatet tillgängligt för både avancerade fotoamatörer och en bred allmänhet.

Panoramakameran Al-Vista tillverkades av amerikanska The Multiscope & Film Co. Den hade ett svängbart objektiv som drevs av ett urverk med reglerbar hastighet. Kameran tog fotografier som täckte en bildvinkel av 180 grader. Den 13 centimeter breda rullfilmen låg i en halvcirkel i kamerahusets bakre del. Bilden exponerades när det panorerande objektivets spaltöppning svepte över negativet. Foto: Emma Fredriksson/TM

År 1899 lanserade Kodak sin första handkamera för panoramor. Kronprinsessan Victoria blev en flitig användare av det nya bildformatet. Hon tog ett stort antal fotografier både i Sverige och utomlands. Hästspannet förevigades på Tullgarns slott och på Capri experimenterade hon med vertikala panoramor. Foto: Drottning Victoria

Modellen – Panoram Kodak Nr 4 – var avsedd för rullfilm och utrustad med ett vridbart och fjäderdrivet objektiv. Kameran erbjöd en bildvinkel på 142 grader och negativet mätte 8,9x30,5 centimeter, det vill säga att förhållandet höjd/bredd var cirka 1:3. Vattenpass och briljantsökare underlättade fotografens arbete.

Den professionella Cirkutkameran från 1904 placerades på ett roterande stativhuvud. Med hjälp av en urverksmotor kunde hela kamerahuset vridas runt 360 grader samtidigt som rullfilmen matades fram synkront. Den största modellen exponerade meterlånga negativ och användes ofta för storslagna gruppbilder.

På ett och samma fotografi kunde hundratals personer avbildas och på en välgjord papperskopia gick det att urskilja varje ansikte. Inom militären användes kameratypen för att fotografera stora truppenheter medan den i civila sammanhang nyttjades vid större evenemang med många deltagare.

Cirkutkameran såldes ännu på 1940-talet. Under efterkrigstiden kom emellertid en ny generation panoramakameror som byggde på mindre negativstorlekar, i första hand småbildsformatet. Bland annat Sovjetunionen och Japan utvecklade senare flera smidiga modeller avsedda för exempelvis arkitekter, pressfotografer och andra yrkesgrupper.

Liksom för så mycket annat inom fotografin innebar den digitala epoken en förnyelse av panoramaformatet. Det som tidigare krävt speciell utrustning ingår i dag som standard i digital- och mobilkameror. En svepande rörelse med en vanlig mobilkamera ger omedelbart en minst 180-gradig vy – och i färg! ■

De fem hundra deltagarna vid den XII Internationella fysiologkongressen i Stockholm i augusti 1926. Panoramat togs av fotografen A. Wiklund med Kodaks Cirkutkamera. Kongressledamöterna hade placerats i en halvcirkel och i fyra nivåer med de nedersta deltagarna sittande på marken. Kamerans och det finkorniga negativets höga kvalitet innebar att alla ansikten var identifierbara på den inramade fotokopian. Uppställningen var av samma slag som användes i USA under första världskriget när hela kontingenter med soldater avbildades innan de sändes till löpgravarna i Europa.
Foto: Emma Fredriksson/TM

Fotografen A. Wiklund i arbete med sin stora Cirkutkamera längst till vänster i bild. Efter omfattande förberedelser var stunden inne att ta den beställda bilden. En assistent håller upp ett solskydd som täcker objektivet. På sitt specialstativ svängdes hela kameran runt ett halvt varv med hjälp av ett urverk samtidigt som den meterlånga negativremsan matades fram inne i kamerahuset.
Foto: Ateljé Malmström